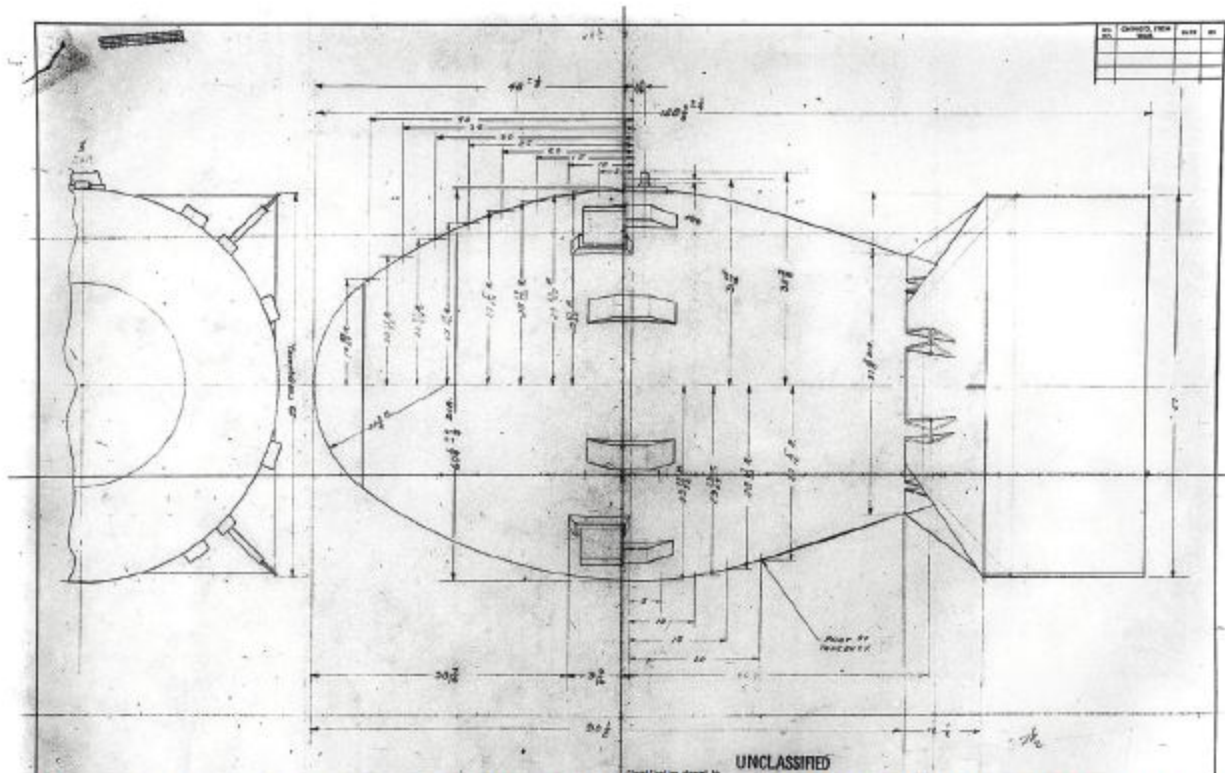

מאחורי מצבה בגן יבנה נמצא מרגל אטום שהסב נזק עצום לארה"ב

ה־CIA חשף פרטים חדשים על אוסקר סבורה, שדיווח לרוסיה מהמעבדות לפיתוח הפצצה הגרעינית הראשונה. לפי הפרסומים, הפרשה שנחשבה זניחה היא מהמזיקות בהיסטוריה האמריקאית

שרטוט של פצצת האטום שהוטלה על נגסאקי ב-1946. עקבות האחים נעלמו בשנות ה-50 צילום: המעבדה הלאומית לוס אלמוס/ניו יורק טיימס

בתקופה שבה עבד בתוכנית הגרעינית האמריקאית, כטרם צא תו לישראל היעלמותו במוסקבה, התמקצע סבורה ורכש ידע מע"מיק ורחב על מנגנון הפצצה הגרעינית. הידע שלו עלה ככל הנראה על זה של שלושה מרגלים סובייטים מוכרים אחרים שפעלו של לוס אלמוס, שבהן פותחה הפצצה הגרעינית הראשונה, ומסר למוסקבה סודות הקשורים לפרויקט מנהטן. בהמשך התי-רו המעבדות לפרסם מסמכים נוספים, ומהם עלה כי פרשת הריגול, שנתפסה זניחה, היתה ככל הנראה אחת המזיקות ביותר בהיסטוריה של ארה"ב, כפי שנכתב בניו יורק טיימס.

על אביה. בחודשים האחרונים יצאו בני משפחת סבורה מאלמוניותם והפכו לרגע ל"כוכבים" בשמי ארגוני הכיון. זה קרה בשנה פרסמו מסמכים שמהם עולה כי אוסקר סבורה חדר למעבדות של לוס אלמוס, שבהן פותחה הפצצה הגרעינית הראשונה, ומסר למוסקבה סודות הקשורים לפרויקט מנהטן. בהמשך התי-רו המעבדות לפרסם מסמכים נוספים, ומהם עלה כי פרשת הריגול, שנתפסה זניחה, היתה ככל הנראה אחת המזיקות ביותר בהיסטוריה של ארה"ב, כפי שנכתב בניו יורק טיימס.

ריגול. 3-ב בספטמבר 1951 הוא בא לישראל עם אחיו סטיוארט, לאחר שגם נגדו התעוררו חשדות לפעילות קומוניסטית. השניים ביקרו שם את הוריהם, שחזרו לישראל מארה"ב שנה לפני כן וגרו בגן יבנה. באותה תקופה גם אחיהם מקס קיבל ויזה שאיפשרה לו לבקר בישראל, אך לא ידוע אם מימש אותה. לאחר מכן נעלמו עקבו-תיהם של האחים. אוסקר מת במוסקבה ב-2015. סטיוארט, בכיסא גלגלים, נכח בהלווייתו. בתו של אוסקר, זינה סמיט (סבורה), לא השיבה על פניית "הארץ" בבקשה לקבל עוד מידע

נשק גרעיני עד 1946. 16-ב ביולי 1945 נכח אוסקר בניסוי הגרעיני הראשון (ניסוי טריניטי) שבו הופעלה לראשונה בהיסטוריה פצצה גרעינית, כדי לבדוק את יעילותה בטרם נעשה בה שימוש במלחמת העיר לם השנייה. תפקידו היה לבדוק את ההשפעה הסמוגרפית של הפיצוץ. אחרי המלחמה סיים לימודי הנדסה באוניברסיטת מישיגן והתקבל לעבודות מחקר סודיות בצבא האמריקאי. ואולם ב-1951 הוא איבד את משרתו מסיבות ביטחוניות, לאחר שנמצא כי הוא קשור לפעילות קומוניסטית – הגם שלא היו כל חשדות קונקרטיים נגדו בגין

מבנתו של אברהם סבורה בבית העלמין בגן יבנה צילום: גידי פורז

המשפחה היתה חלק מרשת של אנשים שהיו קשורים למודיעין הסובייטי. מקס, למשל, נישא כוו אחר וז לנשים שהיו קשורות, כל אחת בדרכה, במישרין או בעקיפין, לפעילות ריגול קומוניסטית. נח היה חבר מפ"לגה. רוז עבדה בתפקידי אדמיניסטרציה שונים במפלגה בניו יורק. סטיוארט למד בקולג' עם יוליוס רוזנברג, "מרגל האטום" היהודי שהוצא להורג בארה"ב ב-1953 עם אשתו אתל, והיה מוקף בחברי מפלגה, הגם שלא הצטרף אליה בעצמו. אוסקר למד אף הוא באותו מוסד – סיטי קולג' בניו יורק, שתואר לימים כ"חממה של פעילות קומוניסטית". בהמשך, ב-1942, התגייס לצבא. בשל יכולותיו הטכניות הוצב לשרת ב"פרויקט מנהטן", שם הצופן לפיתוח פצצות האטום הראשונות של ארה"ב. תחילה הוצב באוק רידג', אתר מפעלי הייצור והעשרת האורניום של פרויקט מנהטן, שפעל בטנסי. ב-1944 הוצב במעבדה הלאומית לוס אלמוס – וגם שם עסק בפיתוח

בפולין. אברהם סבורה ואשתו נולדו שם בסוף המאה ה-19. אברהם בעיר פרושניץ (פשאט ניש), ואשתו שיינה במקוב. בנם הבכור, מקס, נולד ב-1903. המ"שפחה היגרה תחילה לבריטניה, שם נולד בנם נת, שנתיים אחרי מקס. סביב 1909 היגרו לארה"ב, שם התיישבו. ב-1918 הצטרף למשפחה בנם סטיוארט, ששמו המקורי היה סולומון, וב-1919 נולדה בתם היחידה, רוז. בנם הצעיר, אוסקר – שלימים יהיה מרגל סובייטי בתוכנית הגרעינית של ארה"ב, נולד ב-1921. ההורים, כמו מהגרים יהודים רבים ממזרח אירופה, היו חסרי השכלה אקדמית, אך ילדיהם, למעט בתם רוז, למדו בקולג'. ב-1934 היגרו הורי המשפחה לארץ ישראל. לפי מידע שפורסם באתר ה־CIA, אוסקר ככל הנראה הצטרף אליהם. אולם ארבע שנים לאחר מכן, ב-1938, שבו הסבורים לניו יורק. ילדי המשפחה תמכו במ"פלגה הקומוניסטית בארה"ב, גם אם לא כולם הצטרפו אליה באופן רשמי. לפי ה־CIA, "כל

בפרסומים החדשים.

עופר אדרת

"שליח האל"

בבית העלמין בגן יבנה אותרו לאחרונה מצבות של בני משפחה ש־FBI היה כעקבותיה במשך שנים. גידי פורז, כלש היסטוריה המתחקה אחר יהודים נעלמים ברחבי העולם, איתר לבקשת "הארץ" את המצבות האלה, שאיש לא תחוק במשך זמן רב. לאחר שפורז הסיר מהן את העשבים וניקה אותן מפגעי האקלים, הוא צילם אותן. על המצבה של אברהם לייב סבורה, שמת ב-1971, נכתב כי היה "בן תורה וישר דרך". לעומת זאת, על מצבתה של רעייתו שיינה ברכה – גיני בשמה הלועזי – שמתה ב-1964, אין כיתוב מיוחד.

הדרך למציאת המצבות לא היתה קלה. אין רשימת קברים במועצה הדתית של גן יבנה, המושבה לשעבר שהקימו ב-1931 משפחות יהודיות מארה"ב. האחראי לבית הקברות, שנולד במקום, טען בתוקף שהוא "זוכר את כולם" והתעקש כי "אין משפחת סבורה". אך פורז, מצויד במידע מלשכת החקירות הפדרליות של ארצות הברית שהגיע ליניו יורק טיימס ומשם ל"הארץ", לא הרים ידדים.

בעקבות התגלית, המועצה המקומית גן יבנה תוכל לעדכן בקרוב את המידע על תולדות היישוב המנומנם שמופיע באתר האינטרנט שלה. הפרק ההיסטורי יוצא הדופן, בעל הניחוח הגיימס בונדי, יעסוק באוסקר סבורה, אשר הדליף לסובייטים מידע על המנגנון הסודי להפעלת פצצת האטום שהוטלה על העיר היפנית נגסאקי ב-9 באוגוסט 1945 – כפי שנחשף

קעת מעריכים כי הידע של סבורה "עלה על זה של שלושה מרגלים סובייטים אחרים באזור"

ממסמכים שנחשפו לאחרונה בארה"ב ופורסמו ב־Studies in Intelligence, כתב העת של ה־CIA, עולה כי היה לו "ידע מעמיק ורחב על מנגנון הפצצה, ונראה שהיה לו חלק מכריע בפיתוח היכולת של ברית המועצות להעתיק את המתקן המורכב" – כפי שדיווח "ניו יורק טיימס" בחודש שעבר. התברר עוד כי הידע המקצועי הנרחב של סבורה לא היה אופייני למרגלים מהשורה, וכי המידע שגנב "יכול היה להיות ייחודי", כפי שצוטט היסטוריון גרעין אמריקאי בריאיון לעיתון. מקורה של משפחת סבורה